

Η 15η Σεπτεμβρίου του 2008 ήταν Δευτέρα. Τότε λαμβάνει χώρα η μεγαλύτερη κατάθεση πτώχευσης στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών, καθώς το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα Lehman Brothers ενεργοποιεί το άρθρο 11 καταθέτοντας αίτηση πτώχευσης.

Σήμερα που συμπληρώνονται 13 χρόνια από την κατάρρευση του τραπεζικού κολοσσού, της τέταρτης σε μέγεθος επενδυτικής τράπεζας των Η.Π.Α., που απασχολούσε 26.200 εργαζόμενους σε παγκόσμια κλίμακα, ρίχνουμε μια ματιά στο παρελθόν. Χρήσιμη για όσους δεν έζησαν ή δεν εννόησαν το τι και το πως συνέβη τότε.

Στις αρχές της δεκαετίας του '90 η απορύθμιση του ελέγχου της αγοράς και η αλματώδης εξέλιξη της τεχνολογίας οδήγησε σε μια εκρηκτική εμφάνιση πολύπλοκων οικονομικών προϊόντων που ονομάστηκαν παράγωγα (Derivatives).

Στο τέλος της δεκαετίας τα παράγωγα αντιστοιχούσαν σε μια αγορά ύψους 15 τρις δολαρίων. Κατόπιν τούτου ήταν θέμα χρόνου η κατάργηση του νόμου Glass – Seagull. Η συγκεκριμένη νομοθεσία από το 1933, που έφερε τα επίθετα των γερουσιαστών οι οποίοι την συνέταξαν, διαχώριζε σαφώς τις δραστηριότητες των εμπορικών τραπεζών από τις επενδυτικές τράπεζες, απαγορεύοντας στις εταιρείες τραπεζικών συμμετοχών να κατέχουν ασφαλιστικές εταιρείες και χρηματιστηριακές επιχειρήσεις.

Το 1999 το Κογκρέσο ψήφισε τον νόμο Gramm – Leach – Bliley, επίσης γνωστό ως το Act of Modernization Act του 1999, ο πρόεδρος Clinton τον υπόγραψε και κάθε νομικό εμπόδιο άρθηκε και τυπικά. Για πολλούς αναλυτές η κίνηση αυτή πυροδότησε την κρίση του 2008, ωστόσο υπάρχει και η γνώμη ότι ο νόμος Glass- Steagall δεν θα μπορούσε να αποτρέψει τις τραπεζικές αποτυχίες της δεκαετίας του 1920 και των αρχών του 1930, εάν ίσχυε νωρίτερα, και δεν θα είχε εμποδίσει τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, εάν παρέμενε σε ισχύ μετά το 1999.

Σε κάθε περίπτωση οι ελεγκτικές αρχές, οι πολιτικοί, οι επιχειρηματίες δεν αντελήφθησαν, ή δεν ενδιαφέρθηκαν να συνειδητοποιήσουν την απειλή αυτής της οικονομικής καινοτομίας, των παραγωγών, που ουσιαστικά έδιναν την ευκαιρία στον οποιοδήποτε να τζογάρει σε οτιδήποτε. Η Wall street είχε καταφέρει να αιχμαλωτίσει το πολιτικό σύστημα.

Την οικονομική βιομηχανία των παραγώγων έλεγχαν απόλυτα πέντε επενδυτικές τράπεζες (Goldman Sachs, Morgan Stanley, Lehman Brothers, Merrill Lynch, Bear Stearns), δύο οικονομικοί κολοσσοί (CitiGroup, JP Morgan), τρεις ασφαλιστικές εταιρείες (AIG, MBIA, AMBAC), και τρεις οίκοι αξιολόγησης (Moody's, Standard & Poors, Fitch).

Αυτό που άλλαξε στα στεγαστικά π.χ. δάνεια, είναι ότι μέχρι τότε ο οργανισμός που δανειοδοτούσε ήταν πολύ προσεκτικός στις επιλογές του καθώς η δανειοδότηση είχε πολύ μακρύ χρόνο εξόφλησης. Με την απορύθμιση, μπορούσε πλέον ο δανειστής να πουλούσε το ενυπόθηκο αυτό δάνειο στις επενδυτικές τράπεζες, οι οποίες συνδυάζαν χιλιάδες υποθήκες και άλλα δάνεια όπως για σπουδές, αγορές αυτοκινήτων, χρέη από πιστωτικές κάρτες δημιουργώντας έτσι πολύπλοκα παράγωγα (Complex derivatives) που τα ονόμασαν collateralized debt obligations (CDO, εξασφαλισμένα ομόλογα χρέους).

Ακολούθως οι επενδυτικές τράπεζες πουλούσαν τα CDO σε άλλους επενδυτές οι οποίοι προφανώς προσέβλεπαν σε κέρδη. Κι έτσι οι αποπληρωμές των στεγαστικών δανείων γίνονταν σε επενδυτές οπουδήποτε στον πλανήτη. Ταυτόχρονα οι επενδυτικές τράπεζες πλήρωναν οίκους αξιολόγησης προκειμένου να αξιολογήσουν τα CDO's και πολλά από αυτά έπαιρναν το υψηλότερο βαθμό επενδυτικής ασφάλειας (AAA).

Δεν χρειάζεται πολύ σκέψη για να καταλάβει κανείς πόσο ευαίσθητος ήταν αυτός ο μηχανισμός, καθώς ο δανειστής δεν είχε κανένα ενδιαφέρον αν θα πλήρωνε ο δανειζόμενος. Ούτε οι επενδυτικές τράπεζες είχαν το παραμικρό ενδιαφέρον. Όσο πιο πολλά CDO's πουλούσαν τόσο πιο πολλά κέρδιζαν. Ασφαλώς και οι οίκοι αξιολόγησης δεν

ενδιαφέρονταν, αφού η πηγή των εσόδων τους ήταν οι επενδυτικές τράπεζες και στο φινάλε δεν εξέφραζαν παρά μια «γνώμη».

Καθώς λοιπόν δεν υπήρχε κανένας έλεγχος, από το 2000 έως το 2003 το πλήθος των ενυπόθηκων δανείων τετραπλασιάστηκε, ενώ ταυτόχρονα η αγορά των ακινήτων εκτινάχθηκε.

Στο βιβλίο της «The Devil's Casino» σ.267, η Vicky Ward σημειώνει: «Από το 2006 και μετά, ήταν σαφές για τους περισσότερους παρατηρητές ότι τα ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια δίνονταν πλέον μ' εξωφρενική ευκολία, εκατομμύρια Αμερικανοί μετακόμιζαν σε πολυτελή σπίτια πέρα από τις οικονομικές τους δυνατότητες, κι εκατομμύρια Αμερικανοί εκμεταλλεύονταν τις διογκωμένες από τη φούσκα τιμές των κατοικιών τους για να μετατρέπουν τα σπίτια τους σε προσωπικά ATM, παίρνοντας νέα δάνεια για να αποπληρώσουν τα παλιά και να μείνουν με τα λεφτά στο χέρι, παίρνοντας ενυπόθηκα καταναλωτικά δάνεια. Όμως για έναν ολόκληρο χρόνο η Γουόλ Στρητ συνέχισε να θεωρεί τους τίτλους με κάλυμμα τα ενυπόθηκα δάνεια το πιο «ενδιαφέρον» προϊόν της αγοράς, ενώ οι οίκοι πιστοληπτικής αξιολόγησης με τη σειρά τους συνέχιζαν να τους βαθμολογούν με AAA».

Μετά συνέβη και κάτι πιο επικίνδυνο. Στον πυρετό του κέρδους οι επενδυτικές τράπεζες δανείζονταν ολοένα και περισσότερο χρήμα, προκειμένου να αγοράζουν περισσότερα δάνεια και να δημιουργούν περισσότερα CDO's. Όσο πιο χαμηλή είναι η αναλογία μεταξύ δανειζόμενου και ιδίου χρήματος τόσο πιο υγιής θεωρείται ο τραπεζικός οργανισμός. Το 2004 ο διοικητής της Goldman Sachs, Henry Polson, δρώντας παρασκηνιακά έπεισε την επιτροπή του Χρηματιστηρίου να χαλαρώσει τα όρια αυτού του λόγου που ονομάζεται μόχλευση (Leverage), επιτρέποντας στις τράπεζες να αυξήσουν τα όρια δανεισμού τους και έφθασαν σε μια αναλογία 33:1 που σήμαινε ότι η φερεγγυότητά τους ήταν αρκετά εύκολο να κλονιστεί.

Σαν να μην αρκούσαν αυτά, η AIG, η μεγαλύτερη παγκοσμίως ασφαλιστική εταιρεία, έβγαλε στην αγορά, σε τεράστιο μάλιστα πλήθος, παράγωγα που ονομάζονταν Credit Default Swap, (CDS, ασφάλιστρα υψηλού κινδύνου). Αυτά ήταν ένα μαξιλάρι για τους επενδυτές που κατείχαν τίτλους CDO's. Ο επενδυτής πλήρωνε ασφάλιστρα στην AIG, έτσι στην περίπτωση που τα CDO's δεν πήγαιναν καλά η AIG τον αποζημίωνε.

Σε αυτό το σημείο ήρθε κάτι ακόμα πιο επικίνδυνο, καθώς τα CDS ήταν διαθέσιμα ακόμα και

σε εκείνους που δεν είχαν στην κατοχή τους τίτλους CDO's. Πλήρως δηλαδή ασφάλιστρα, κοινώς στοιχημάτιζες στην καταστροφή των παραγώγων που δεν είχες στην κατοχή σου, προσβλέποντας ότι κάποια στιγμή θα συμβεί αυτό και θα αποκομίσεις κέρδη δυσανάλογα υψηλότερα από τα ασφάλιστρα που είχες καταβάλει.

Πολύ καλή απόδοση αυτού του μηχανισμού έχει γίνει στην ταινία του 2015 «The Big Short » με πρωταγωνιστή τον Christian Bale. Για τις πωλήσεις των CDS, η AIG κατέβαλε υπέρογκα ποσά στους μπρόκερς, αλλά ήταν βέβαιο πως αν πήγαινε κάτι στραβά δεν θα μπορούσε να είναι συνεπής στις αποζημιώσεις.

Κατά πως περιγράφουν τα νούμερα, η AIG πούλησε από το 2000 μέχρι το 2007 CDS, αξίας 500 δις δολ. Για να γίνει κατανοητό πόσο ασταθή ήταν όλα αυτά να αναφερθεί πολλά από τα CDS αντιστοιχούσαν σε CDO's που βασιζόνταν σε ενυπόθηκα δάνεια κατοικιών, όπου ο μέσος δανεισμός ήταν μεγαλύτερος από το 99% της αξίας της κατοικίας. Η εταιρεία αποκόμισε από εκείνες τις πωλήσεις κέρδη 3,5 δις, ενώ ο επικεφαλής της, Josef Cassano, ενθυλάκωσε αμοιβές και μπόνους ύψους 315 εκατομμυρίων δολαρίων.

Μόνο το πρώτο εξάμηνο του 2006, η Goldman Sachs πούλησε παρόμοια τοξικά CDO's αξίας 3,1 δις. Στο τέλος του Μαΐου ο διοικητής της, Henry Polson αποχώρησε για να αναλάβει το υπουργείο οικονομικών, επί κυβερνήσεως George W. Bush. Για να αναλάβει το υπουργείο έπρεπε να πουλήσει τις, αξίας 485 εκατομμυρίων, μετοχές της Goldman Sachs που κατείχε. Με νόμο, κάπως φωτογραφικό, απαλλάχτηκε των φόρων ύψους 50 εκ. που θα έπρεπε να καταβάλει.

Στο τέλος του 2006, η Goldman Sachs το προχώρησε ακόμα πιο πολύ. Δεν πουλούσε πλέον τοξικά CDO's, αλλά στοιχημάτιζε εναντίον τους την ίδια στιγμή που διαβεβαίωνε τους πελάτες της ότι ήταν επενδύσεις υψηλής ποιότητας. Αγόρασε από την AIG, CDS αξίας 22 δις. και ήταν τόσα πολλά ώστε καθώς φοβόταν ότι σε περίπτωση που η AIG αδυνατούσε να φανεί συνεπής, πλήρωσε άλλα 150 εκ. ώστε να εξασφαλιστεί σε περίπτωση χρεοκοπίας της AIG. Στα μέιλ που αντάλλασσαν τα στελέχη της Goldman Sachs, χαρακτηρίζαν ως «σκουπίδια» ή «σκατοδουλειά», αυτά που πουλούσαν στους πελάτες τους ως προϊόντα υψηλής ποιότητας.

Τις ίδιες τακτικές ακολούθησε και η Morgan Stanley κερδίζοντας εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια την ώρα που οι επενδυτές έχαναν τα πάντα. Μέσα σε αυτούς ήταν και συνταξιοδοτικά ταμεία που πείστηκαν μετά από τα AAA των οίκων αξιολόγησης (Moody's,

Standard & Poors, Fitch), τα οποία αφενός πολλαπλασίασαν τα κέρδη τους, αφετέρου όταν κλήθηκαν να απολογηθούν εξέφρασαν την άποψη ότι απλώς είπαν την γνώμη τους.

Όλα αυτά είχαν επισημανθεί από, οικονομικούς αναλυτές, στελέχη του Δ.Ν.Τ. δημοσιογράφους, αλλά η κυβέρνηση G.W. Bush κρυβόταν. Το 2008 η αδυναμία των πολιτών να ανταποκριθούν στο δανεισμό εκτοξεύει τις κατασχέσεις κατοικιών και η τροφοδοσία της πολύπλοκης οικονομικής αλυσίδας σπάει. Οι δανειστές δεν μπορούσαν πια να πουλούν τα δάνεια στις επενδυτικές τράπεζες, η αγορά των CDO's κατέρρευσε αφήνοντας στις τράπεζες εκατοντάδες δις σε δάνεια, CDO's και κατοικίες που κανείς δεν μπορούσε να αγοράσει.

Η φούσκα ήταν έτοιμη να σκάσει. Στα μέσα του Μαρτίου του 2008 η επενδυτική τράπεζα Bear Stearns ξεμένει από ρευστό και εξαγοράζεται από τη J P Morgan Chase για δυο δολάρια ανά μετοχή. Η συμφωνία υποστηρίχτηκε με ενίσχυση 30 δις. από την Ομοσπονδιακή τράπεζα.

Η κυβέρνηση Bush και ο Henry Polson συνεχίζουν να ελπίζουν, χωρίς να παίρνουν κάποια μέτρα. Στις 7 Σεπτεμβρίου οι επενδυτικές τράπεζες Fannie Mae και Freddy Mac ενώ ακόμα έχουν τον ανώτατο βαθμό αξιολόγησης (AAA) φτάνουν στο χείλος του γκρεμού αλλά διασώζονται από την Ομοσπονδιακή τράπεζα και ο Polson διαβεβαιώνει ότι τα υπόλοιπα τραπεζικά ιδρύματα είναι ισχυρά.

Δυο μέρες αργότερα η Lehman Brothers ανακοινώνει απώλειες 3,2 δις και η μετοχή της καταρρέει. Την Παρασκευή 12 Σεπτεμβρίου ξεμένει από ρευστό και η μόνη τράπεζα που ενδιαφέρεται να την εξαγοράσει είναι η βρετανική Barclays' αλλά οι ρυθμιστικές αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου ζητούν οικονομικές εγγυήσεις, από την Αμερικανική κυβέρνηση. Ο Henry Polson αρνείται.

Την ίδια εβδομάδα η AIG χρωστούσε 12 δις. σε κατόχους CDS και ασφαλώς δεν είχε την ρευστότητα να τα καταβάλει. Αποφασίζεται να σωθεί και την ίδια στιγμή ο Polson ζητά από το Κογκρέσο 700 δις για την σωτηρία των τραπεζών υποστηρίζοντας ότι αν δεν δινόταν αυτό το ποσό θα φτάναμε σε παγκόσμιο κραχ.

Την επόμενη μέρα της διάσωσης της AIG, οι κάτοχοι δικών της CDS με προεξάρχουσα την

Goldman Sachs, έλαβαν 61 δις δολάρια. Συνολικά η διάσωση της AIG κόστισε στους Αμερικανούς φορολογούμενους περισσότερα από 150 δις τη στιγμή που τόσο ο Polson όσο και ο κεντρικός τραπεζίτης των Η.Π.Α. Ben Shalom Bernanke πίεσαν ασφυκτικά την AIG να μην κινηθεί νομικά ενάντια στην Goldman Sachs.

Καθώς ζούσαμε σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία η κρίση διαχύθηκε παντού. Μια πρόχειρη εκτίμηση ανέβασε το πλήθος των ανέργων, λόγω της πτώσης της Lehman Brothers σε παγκόσμια κλίμακα σε 30.000.000. Στις αρχές του 2010 οι κατασχέσεις κατοικιών στις Η.Π.Α. είχαν φθάσει στα 6.000.000, με τη λογική προοπτική τους επόμενους μήνες να ακουμπήσουν τις 15.000.000.

Σε αντίθεση με τους πολλούς πληγέντες, οι λίγοι που προκάλεσαν την καταστροφή βγήκαν αλώβητοι. Τε πέντε κορυφαία στελέχη της Lehman Brothers που από το 2000 έως το 2007 αποκόμισαν ένα δις δολ. τα κράτησαν. Το ίδιο και για τον διοικητή της Merrill Lynch, Stanley O'Neal, ο οποίος την διετία 2006 – 2007 εισέπραξε 90 εκ. ενώ όταν παραιτήθηκε εισέπραξε 60 εκ. σε μετρητά και 120 εκ. σε μετοχές.

Ο διάδοχός του, John Thain πληρώθηκε με 87 εκ. το 2007 και τον Δεκέμβριο του 2008 μόλις δυο μήνες μετά από την διάσωση της Merrill Lynch με τα χρήματα των φορολογουμένων αυτός και το διοικητικό συμβούλιο μοιράστηκαν εκατομμύρια ως μπόνους. Τον Μάρτιο του 2008, το τμήμα οικονομικών προϊόντων της AIG, έχασε 11 δις. Αντί να απολυθεί ο διοικητής της Josef Cassano, παρέμεινε σύμβουλος με μηνιαίες αποδοχές ένα εκατομμύριο.

Ο διάδοχος του G.W. Bush, Barack Obama ενώ προεκλογικά άσκησε δριμύτατη κριτική στην ανυπαρξία ρυθμιστών αρχών, όταν ορκίστηκε πρόεδρος δεν έκανε οτιδήποτε ως προς τούτο. Αντίθετα γέμισε τα καίρια πόστα στο υπουργείο οικονομικών, στην κεντρική τράπεζα, σε συμβουλευτικές θέσεις, ανακυκλώνοντας με πρόσωπα που είχαν ρόλους κλειδιά στον κατακλυσμό που προηγήθηκε.

Η Lehman που είχε στην κατοχή της 6 αεροσκάφη και ένα ελικόπτερο για τις ανάγκες των στελεχών της, ήταν η μικρή θυσία στο μεγάλο σκάνδαλο, από το οποίο πτώχευσαν χιλιάδες, ταλαιπωρήθηκαν εκατομμύρια, αλλά δεν τιμωρήθηκε κανείς σε μια οικονομία που χειραγωγείται από λομπίστες.

Για να γίνει αντιληπτό το πνεύμα, το καθεστώς, οι συνήθειες που επικρατούσαν αξίζει να προσέξουμε τι σημειώνει η Vicky Ward σημειώνει στο βιβλίο της «The Devil's Casino» (σ. 121).

Ανάμεσα στις διαδικασίες για την απόσχιση της Lehman Brothers από την American Express, έγινε στις 20 Ιανουαρίου του 1994, και μια παρουσίαση στο Δ.Σ. της εταιρείας για τις μελλοντικές προοπτικές, προκειμένου να εγκριθεί και τυπικά η συμφωνία, όπου:

«Ένα μέλος του Δ.Σ. (σ.σ. της American Express) ο Τζέραλντ Φόρντ, πρώην πρόεδρος των Η.Π.Α. ζήτησε ευγενικά από το Γκόλαμπ (σ.σ. CEO της Lehman Brothers), να του εξηγήσει τη διαφορά ανάμεσα στους όρους «ίδια κεφάλαια» και «έσοδα». Ακολούθησε μια αλλόκοτη σιγή, καθώς οι υπόλοιποι προσπαθούσαν να χωνέψουν αυτό που είχαν ακούσει».

Το πιο σύντομο ανέκδοτο που είχε κυκλοφορήσει για τον Gerald Ford, όταν ήταν πρόεδρος, ήταν ότι δεν μπορούσε να κάνει δυο πράγματα μαζί. Όπως να περπατά και να μασά τσίχλα. Ή σκόνταφτε ή κατάπινε την τσίχλα.

Στη σελίδα 165 του ίδιου βιβλίου περιγράφεται ένα περιστατικό που σε κάποιο βαθμό αναδεικνύει το τι είδους άνθρωποι ήταν εκείνοι που είχαν κυρίαρχους ρόλους στην Lehman. Έτσι το διοικητικό στέλεχος Τόμας Χ. Τάκερ, ένας από εκείνους που δεν μπορούσε να απαλλαγεί από την άκομψη απομάκρυνση και το ατύχημα που λίγο του στοίχισε τη ζωή του προέδρου και γενικού διευθυντή επιχειρήσεων (COO) Κρις Πέτιτ, καταφέρει να κλείσει ένα ραντεβού με το περίφημο μέντιουμ Τζέιμς Φαρτζιάνο που είχε, τότε, λίστα αναμονής γύρω στους 12 μήνες.

«Το μέντιουμ κάλεσε το πνεύμα του Κρις –αφού προηγουμένως είχε καλέσει τα πνεύματα των γονιών του Τάκερ, για να πείσει τον επιφυλακτικό πελάτη του ότι δεν τον εξαπατούσε- και οι δύο φίλοι, ή μάλλον ο ένα πνεύμα και ο άλλος ζωντανός, τελικά συμφιλιώθηκαν».

Στην επιμελημένη ύλη του βιβλίου περιγράφονται παραστατικά, τόσο ο τρόπος που γιγαντώθηκε η Lehman και τα ρίσκα που έπαιρνε για αυτό, ιδιαίτερα στην κρίση του 1998 από όπου βγήκε με κέρδη ρεκόρ τζογάροντας στην κόψη του ξυραφιού.

Δέκα χρόνια μετά, είχαν αλλάξει πάρα πολλά και όταν επιχείρησε να επαναλάβει το ίδιο τέχνασμα καταστράφηκε, παρασύροντας την παγκόσμια οικονομία σε μεγάλη περιπέτεια.

Το πρόβλημα όμως παραμένει, καθώς τα γεγονότα της κρίσης του 2008, και τα επέκεινα της Lehman δεν φαίνεται να έχουν διδάξει κάτι σε όσους κινούν τα νήματα, δεν έχουν κάνει τις τράπεζες πιο προσεκτικές, ούτε την απληστία λιγότερη.